

Профорієнтаційна робота в загальноосвітній школі: сутність та особливості

Івченко Т.В.

кандидат педагогічних наук,

завідувачка кафедри соціальної роботи

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка»

Інтеграція України у міжнародне співтовариство актуалізує питання підвищення конкурентоспроможності національної економіки, оптимізації використання трудових ресурсів. Важливою умовою інтенсивного розвитку ринку праці є реалізація професійного потенціалу громадян країни, що значною мірою залежить від обґрунтованості їхнього професійного вибору. Сприяння у визначенні професії, реалізації здатності до праці, кваліфікаційному зростанню молоді покликана забезпечувати профорієнтаційна робота.

Важливість професійної орієнтації підкреслена у державних документах, зокрема, у Положенні про організацію професійної орієнтації населення (1995); Положенні про професійну орієнтацію молоді, яка навчається (1995); Концепції державної системи професійної орієнтації населення (1994, 2008); Постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань професійної орієнтації населення» (2009); Положенні про надання соціальних послуг з професійної орієнтації у державній службі зайнятості (2011), а також – Законі України «Про зайнятість населення» (2012).

Професійна орієнтація в Україні як наукова проблема ґрунтовно досліджується в аспектах її становлення і розвитку (О. Олеярник, М. Захаров, В. Симоненко, І. Назимов); теорії та методики профорієнтаційної діяльності,

психолого-педагогічних основ професійної орієнтації (Є. Вірна, О. Вітковська, А. С. Довгаль, О. Капустіна, Т. Кухарчук, В. Люлька, О. Мельник Н. Отрощенко, М. Піддячий, Н. Побірченко, М. Тименко, І. Уличний, Б. Федоришин, М. Фіцула, Т. Становська та ін.); підготовки педагогічних кадрів до здійснення професійної орієнтації серед молоді (Л. Тимчук І. Чорна, Г. Шліхта, В. Харламенко).

Історію розвитку професійної орієнтації учнівської молоді в Україні досліджували такі вітчизняні вчені як: С. Золотухіна (профорієнтація в системі навчальної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів України кінця ХХ – початку ХХІ ст.); Л. Ваховський (розвиток профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю у 60–80-х роках ХХ ст.); А. Ткаченко (професійний розвиток і саморозвиток у творчій спадщині А. Макаренка); Г. Терещук (професійна орієнтація учнів у процесі занять трудовою діяльністю в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.) [1, с. 7-11; 4, с.180-193; 8, с.209-215].

Мета статті: розкрити сутність професійно-орієнтаційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах та визначити її особливості.

Професійна орієнтація (далі скорочено профорієнтація) зазвичай розглядається як важлива складова суспільної діяльності, покликана забезпечити професійне становлення особистості, зростання її професіоналізму з урахуванням особистісних потреб.

У Концепції державної системи професійної орієнтації населення (затверджена Постановою Кабінету міністрів України від 17 вересня 2008 року, № 842) року професійна орієнтація визначається як «науково обґрунтована система взаємопов'язаних економічних, соціальних, медичних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на активізацію процесу професійного самовизначення та реалізації здатності до праці особи, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії або на зміну виду трудової діяльності» [5, с.3-5].

Відповідно до Концепції професійна орієнтація включає такі елементи: професійна інформація; професійна консультація; професійний відбір; професійна адаптація.

Зазначимо, що у психолого-педагогічній науці немає однозначного тлумачення професійної орієнтації, що зумовлюється розмаїттям підходів до розгляду цього комплексного явища.

Б. Федоришин визначає професійну орієнтацію як науково-практичну систему підготовки особистості до вільного і свідомого вибору професії [8, с.215]. В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка профорієнтація трактується як комплекс психолого-педагогічних і методичних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу працевлаштування молоді згідно з бажаннями, нахилами і сформованими здібностями та з урахуванням потреби в спеціалістах народного господарства й суспільства в цілому [2, с.220]. Близькими є визначення цього поняття, наведені в «Енциклопедії освіти (2008) [3, с.1040], «Енциклопедії професійної освіти» [11, с.60-77].

Існують різні підходи до трактування складових системи профорієнтаційної роботи. Проведений аналіз уможливив виділити складові, спільні для багатьох учених. Це – професійна інформація, професійна консультація, професійна психодіагностика, початковий профвідбір, професійна адаптація.

Поняття «професійна інформація» визначається як система організації і проведення навчально-виховної роботи, спрямована на засвоєння учнями необхідних знань про соціально-економічні та психофізіологічні умови правильного вибору професії, формування в них уміння аналізувати вимоги різних професій до психологічної структури особистості, а також аналізувати свої професійно значущі якості, шляхи й засоби їхнього розвитку [2, с.220].

За трактуванням С. Гончаренка, «професійна консультація» є науково організоване інформування про професії, призначене головним чином для молоді, яка закінчує загальноосвітню школу, з метою надання практичної

допомоги у виборі професії з урахуванням нахилів, інтересів та сформованих здібностей, а також потреб суспільства, народного господарства [2, с.220].

М. Фіцула під «професійною діагностикою» розуміє систему психологічного вивчення особистості з метою виявлення її професійно значущих властивостей і якостей [9, с.208]. С. Гончаренко теж розглядає «професійну психодіагностику» як окремий структурний компонент профорієнтації, що визначається як система психологічного вивчення особистості з метою виявлення її професійно значущих властивостей і якостей [2, с.220].

Поняття «профвідбір» визначається С. Гончаренком як заключний етап роботи з учнями, у процесі якого обираються конкретна професія та профіль професійного навчання, що відповідають професійно значущим особливостям психологічної структури особистості учня [2, с.220].

Досліджуючи особливості професійної адаптації, українські вчені Т. Кухарчук, І. Облес, М. Фіцула наголошують на тому, що це процес взаємодії особистості з конкретним середовищем професійної діяльності, під час якого формуються професійні знання, вміння, якості особистості, необхідні для її подальшого професійного розвитку [6, с.20; 7, с.8-19; 9, с.208].

С. Чистякова звертає увагу на те, що професійна орієнтація є науково-практичною діяльністю соціальних інститутів (школи, сім'ї, базових установ, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, позашкільних установ), що спрямована на формування у старшокласників професійного самовизначення з урахуванням індивідуальних особливостей особистості учня та потреб народного господарства у кваліфікованих кадрах. [10, с.3-7].

Розкрито такі особливості системи професійної орієнтації та кар'єрного навчання як діяльнісна орієнтованість (набуття досвіду), особистісна орієнтованість (акцент не на кар'єрному просуванні в рамках організації або професії, а на прогресі у навчанні й роботі) та навчання протягом життя у контексті неперервного процесу та широких можливостей.

Таким чином, сутність професійної орієнтації виявляється в тому, є системою різноманітних взаємопов'язаних заходів, направлених на активізацію процесу професійного самовизначення, виявлення її здібностей, інтересів, можливостей та інших чинників, що впливають на вибір професії. У структурі профорієнтації виокремлюють професійну інформацію, професійну консультацію, професійна психодіагностику, профвідбір, професійну адаптацію. Особливостями профорієнтації в загальноосвітній школі є заємодія особистості з конкретним середовищем професійної діяльності, взаємодія соціальних інститутів (школи, сім'ї, базових установ, середніх спеціальних і вищих навчальних закладів, позашкільних установ) у здійсненні цього процесу, діяльнісна та особистісна орієнтованість. Урахування сутнісних характеристик та особливостей профорієнтаційної роботи в загальноосвітній школі дозволить забезпечити її результативність

Література:

1. Ваховський Л. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу: постановка проблеми / Л. Ваховський // Шлях освіти. – 2005. – № 2. – С. 7–11.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 339 с.
3. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень; Акад. пед. наук України. – Київ: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Золотухина С. Т. Виховуюче навчання в період українського Відродження / С. Т. Золотухіна // Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 46. – С. 180–193.
5. Концепція державної системи професійної орієнтації населення: проблема, на розв'язання якої спрямована Концепція: затв. Постановою Каб. Міністрів України від 17 верес. 2008 р. № 842 // Труд. підготовка в закл. освіти. – 2009. – № 1/2. – С. 3–5.
6. Кузів М. З. Професійна орієнтація учнівської молоді в Німеччині й Україні в умовах ринку праці (порівняльний аналіз): автореф. дис. ... канд. пед. наук:

13.00.01 / Кузів Марія Зіновіївна; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – Київ, 2011. – 20 с.

7. Ничкало Н. Г. Українські концепції професійної освіти: тенденції і перспективи / Ничкало Н. Г. // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту: зб. наук. пр. / Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2008. – Вип. 20, т. 1: Пед. науки. – С. 8–19.

8. Ткаченко А. В. Професійний розвиток особистості в контексті макаренківської педагогічної спадщини / А. В. Ткаченко // Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2010. – Вип. 7. – С. 209–215.

9. Фисунова Н. В. Организация профессионального самоопределения учащихся общеобразовательной школы Германии: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Фисунова Наталья Викторовна; Белгород. гос. нац. исслед. ун-т. – Белгород, 2011. – 208 с.

10. Чистякова С. Н. Теоретические проблемы взаимодействия школы, семьи и общественности в подготовке учащихся к выбору профессии / С. Н. Чистякова, М. С. Савина // Профессиональная ориентация школьников. – М.: Педагогика, 1983. – С. 3–7.

11. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте / Д. Б. Эльконин // Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин. – М.: Педагогика, 1989. – С. 60–77.